

FIKİH İLMİNİN TANIMI, AMACI VE ÖNEMİ

1. Kavram olarak fıkıh; şer'î veya ameli hükümleri ayrı ayrı delillerine dayanarak bilmektir.
2. Fıkıh” kelimesi sözlükte, “bir şeyi iyice düşünmek, derinlemesine anlamak”, “bilmek ve anlamak gibi anlamlara gelmektedir.
3. **Ebu Hanife fıkıh'ı şöyle tanımlıyor:**“Kişinin lehinde ve aleyhinde olan hükümleri bilmesidir
4. hicri II. Yüzyılın ortalarından itibaren terim olarak “**fıkıh**” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.
5. Fıkıh ilmi ile uğraşan din âlimlerine “**Fakîh / Müctehid**” denilmektedir.
6. İlk dönemlerde “**Müftü**” kelimesi de fakîh ve müctehid terimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır
7. **İmam Şâfiî fıkıhı şöyle tanımlamıştır:** Fıkıh; tafsîlî delillerden (ayet ve hadislerden) elde edilen/edilen şer'î ameli hükümleri bilmektir
8. **Mecelle'nin Fıkıh Tanımı:** “Fıkıh; mesâil-i şer'iyeyi ameliyyeyi bilmektir
9. Fıkıhın “ibadetler”konusunu içeren bölümü “**ilmihâl**” denir

AMACI VE ÖNEMİ

1. “**makâsîdü’ş-şerîa**” (Şeriatın gayeleri) demektir.
2. Kur'an ve sünnete dayanan fıkıh ilminin temel amacı , Kur'an ve sünnette yer alan hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını ve Müslüman bireyin şer'î hükümler çerçevesinde Allah'ın rızasına uygun bir şekilde sosyal hayatını düzenlemesini sağlamaktır.

FIKİH İLMİNİN GENEL AMACI

1. Fıkıh ilmi, hayatın akışı içerisinde vahiy ile insan davranışlarını buluşturmada, Kur'an ve sünnette yer alan şer'î hükümlerin pratiğe aktarılmasına ve bir yaşam tarzına dönüştürülmesine köprü olmaktadır.
2. Her bir Müslüman için gerekli olan ilmihâl düzeyindeki fıkıh bilgisini öğrenmek farz, toplumsal düzeydeki fıkıh bilgisini öğrenmek ise farz-ı kifâye olmaktadır.

FIKHİN KONUSU VE KAPSAMI

1. Fıkıh ilminin temel gayesi insan davranışları ile ilgili Allah ve Rasûlü'nün koymuş olduğu hükümleri tespit etmektir
2. Bu bağlamda fıkıh, insanın davranışlarıyla (*ef'âl-i mükellefin*) ilgili Kur'an ve sünnette yer alan şer'î hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını ve insanın bunları hayata aktarmasını konu edinmektedir
3. **Mecelle** fikhin tanımını; “**İBÂDÂT (ibadetler)**”, “**MÜNÂKAHÂT (evlenme-boşanma)**”, “**MUÂMELÂT (hukuki işlemler)**”, **FERAİZ (Miras ve Vasiyet)** ve “**UKÛBÂT (cezalar)**” olmak üzere fıkıh ilminin konularının beş ana başlıkta ele almıştır.

FIKİH-FIKİH USULÜ İLİŞKİSİ

1. **Usûl-i fikh**, fikhin nazari/teorik yönünü ele alır. Müctehidin hüküm çıkarırken kullandığı icthad yöntemidir.
2. **Fürû-i fikh** fikhin tatbiki/uygulama yönünü ele almaktadır. Fürû-i fikh ise usul-i fikh ile elde edilen hükümlerin hepsini gösterir.

FIKİH İLMİNİN DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ

1. Fıkıh ilmi, bir meselenin şer'î hükmünü tespit ederken tefsir, hadis, siyer, islam tarihi, tasavvuf, kelam, Arap dili ve belâğati gibi dinî ilimlerden yararlanır.
2. Ayrıca fıkıh ilmi, ihtiyaç duyulması hâlinde fen, fizik, kimya, tıp, coğrafya, matematik, sosyoloji, psikoloji, iktisat gibi diğer ilimlerin verilerini kullanır.
3. En çok irtibatlı olduğu ilim dalları tefsir ve hadis ilimleridir.
4. Kıyas konusu işlenirken **mantık** ve **felsefe** ilminden faydalanılır. Zekât ve miras hesapları yapılırken **matematikten** yararlanır. Maslahat konusu işlenirken **sosyoloji** ilminin verileri esas alınır.
5. Fıkıhın fetva yönü daha çok hukuk ilmiyle, takva yönü ise daha çok **ahlak** ilmiyle bağlantılıdır.

FIKİH İLMİNİN TEMEL İLKELERİ

1. Tekliflerde Kolaylık 2. Helallerde Genişlik 3. Kamu Yararının Gözetilmesi 4. Adaletin Gözetilmesi
2. Allah'ın, haram kıldığı yiyecekler: leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilene haram kıldı.

FIKHİN BAŞLANGIÇ DÖNEMİ

1. Hz. Peygamber Dönemi: İslam Hukuku'nun doğuşu Peygamberimiz'in (s.a.v) hayatta olduğu zamanı kapsar.
2. Mekke döneminde daha çok inanç ve ahlaki konulara yönelik olmuştur. Bu dönemde fikhi hükümler az olmakla birlikte, ele alınan inanç ve ahlak ile ilgili ilkeler, daha sonraki dönemin temelini oluşturmuştur
3. Medine dönemi ise İslam'a davet dönemidir. Örneğin, zekât, oruç gibi ibadetler bu dönem-de emredilirken, içki, kumar ve faiz gibi yasaklar da bu dönemde yürürlüğe girmiştir.
4. Hz. Peygamber dönemi fikhi, kolaylık, tadrîc ve nesh ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir:

5. Kolaylık: İnsanın gücünü aşan bir şey İslam'da emredilmemiştir.
6. Tedric: Tedric son hükme varmak için basamak basamak ara hükümler koyup sonunda esas hükmü ortaya koymaktır
7. Nesh: Nesh daha önce konmuş bir hükmün sonraki yeni hükümle ortadan kaldırılmasıdır.
8. Teşri: Hüküm koyma
9. **'Def-i mefasid, celb-i menafiden evladır.'** Külli kaidesi fayda sağlayan şeyler emredilmiş, zararlı şeyler yasaklanmıştır.

SAHABE DÖNEMİ

1. Bu dönem Efendimiz'in (a.s) vefatından sonra dört halife ve Emeviler döneminin başlarını kapsar.
2. **Fukâha-i Seb'a**: Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Sabit ve Hz. Aişe'dir.

TÂBİİN DÖNEMİ

1. Emeviler döneminin sonlarını teşkil eden bu dönemde Medine, Mekke, Basra, Kûfe, Şam ve Mısır'da fıkıh önderi tabiîn âlimleri yaşamaktaydı.
2. Tabiîn dönemindeki fakihler, ileride oluşacak olan meşhur mezhep imamlarının hocaları olmuştur.
3. Bu dönemde fıkıhla ilgili yazılı metinler ortaya çıkmaya başlamıştır.
4. Bu dönemde iki fıkıh merkezi ön plana çıkmıştır: Hicazlılara Ehl-i Eser, Iraklılara Ehl-i Rey denilir.
5. Ehl-i Eser'in temsilcisi Medine'de *Said b. el-Müseyyeb*, Ehl-i Rey'in temsilcisi ise *İbrahim en-Nehaî* dir.
6. İleride Ehli Eser'i İmam-ı Malik ve Ehli Rey'i İmam-ı Âzam Ebu Hanife temsil edecektir

İCTİHAD

1. Fıkıh usulü terimi olarak ictihâd, fakihin herhangi bir şer'î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşabilmek için bütün gücünü harcaması" anlamındadır
2. İctihâd ehliyetine sahip olan âlime müctehid denir.

İCTİHADIN KONUSU

1. Bütün şer'î hükümler ictihada konu olamaz.
2. İctihâd, hakkında kesin hüküm **bulunmayan** meselelerde söz konusu olur.
3. Mânâya ve hükme delaleti kesin olan, kendisiyle şer'î bir hükmün açıkça anlaşılabilirdiği, başka türlü anlaşılmasına imkân olmadığı delillere, "subûtu ve delâleti kat'î deliller" denir
4. Bu nedenle subûtu ve delâleti kat'î olan nassların belirlediği hükümlerde ictihâd yapılamaz.
5. **(Analarınızla evlenmek size haram kılındı...)** ayeti hem Kur'an ayeti olması hem de mânaya delaletinin açık olması bakımından **subûtu ve delaleti kat'î** bir delildir.
6. Subût ve delâlet yönünden kat'î nassların belirlediği hükümlere **"te'abbüdî hükümler"** denir.
7. Bunlar değişmeye ve ictihâda kapalıdır.

İCTİHADIN ŞARTLARI

1. Müctehit öncelikle dinin temel kaynakları olan Kur'an sünnet ve Arapçayı bilmelidir. Müctehit, fıkıh ilmini ve tarihini bilmelidir. Fıkıh ilminde yeterli derecede bilgi ve birikime sahip olmalıdır. Dinin genel amaçlarını bilmelidir. Toplumun değişen hayat şartlarını ve ihtiyaçlarını iyice kavramış olması gerekir.

İCTİHADIN GEREKLİLİĞİ

1. İctihad, her zaman ve her yerde dinin hayat ile bağlantısını kuran, dinin pratiğe yansımaları sağlayan faaliyettir.
2. İctihad dini bir görevdir ve ilke olarak farz-ı kifayedir
3. Değişen zamanın ve farklılaşan coğrafyanın ihtiyaçlarına uygun çözüm üretmede böylece fıkıhın gelişmesinde ictihad güçlü bir faktör olmuştur.
4. **Peygamberimizin ictihadına örnek**: Ezanın meşruiyeti yönünde karar vermesi, Evladın, ölen babası adına hacc yapabileceği; Ramazanda eşini öpenin orucunun bozulmayacağı
5. **Sahabe ictihadına örnek**: Hz. Ömer teravih namazlarının Cemaatle kılınmasına hükmetmiştir, aynı anda üç boşamayı üç talak sayması bir başka örnektir
6. **Tabiînden İbn Şübrûme'nin ictihadlarından iki örnek**: Karısının nafakasını karşılayamayacak kadar fakir olan bir kimsenin evliliğine mahkeme kararı ile son verilemez. İslam ülkesine izinle giren bir gayri müslimi öldüren Müslüman'a kısas uygulanır.

MEZHEPLERİN OLUŞUM DÖNEMİ

1. Mezhep terim olarak "dinin asli veya fer'î hükümlerinin dayandığı delilleri bulmakta ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta otorite sayılan âlimlerin ortaya koyduğu görüşlerin tamamı veya belirledikleri sistem" diye tanımlanabilir.

2. Genel kabule göre mezhepler tebe-i tâbiînin yaşadığı hicri 1-2 / miladi 8-9. asırlarda oluşmaya başlamıştır
3. Meşhur imamların yaşadığı ve mezheplerin oluştuğu dönemi kapsamaktadır.
4. Fıkıh kitapları yazılmaya başlanmış, böylece fıkıh **tedvin** edilmiştir
5. Bu dönem denebilir ki fıkıhın yüz akıdır ve gurur vesilesi olduğu dönemdir.

FIKİH MEZHEPLERİNİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN SEBEPLER

Mezheplerin bir ekol olarak ortaya çıkmasına sebep olan sosyal etmenler şunlardır:

- Müslümanların nüfusunun çoğalması,
- Farklı kavimlerin Müslüman olması,
- İslam topraklarının Ensülüs'ten Orta Asya'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya genişlemesi,
- Çok farklı örf ve adetlerin İslam kültürü arasına girmesi,
- Ticari ve sosyal münasebetlerin olağanüstü gelişmesi,
- İlim merkezlerinin etkin hâle gelmesi,
- Pek çok toplumsal ihtiyaçların ortaya çıkması,

Mezheplerin bir ekol olarak ortaya çıkmasında etkili olan ilmi etmenler:

- Nassın anlaşılmasındaki ihtilaflar,
- Nassın subûtu ile ilgili ihtilaflar,
- Müctehidlerin bazı hadislere ulaşip ulaşamamasından kaynaklanan ihtilaflar,
- Mütêariz nasların telifi veya bu nasların tercihindeki ihtilaflar,
- Usûl kaidelerindeki ihtilaflar,
- Hüküm çıkarma metodlarındaki ihtilaflar.

FIKHİ MEZHEPLER

1. Mezheplerin ilk nüveleri(oluşumları) tabiîn döneminde oluşmaya başlamış, bu oluşum tebe-i tabiîn döneminde daha sistemli hâle gelmiştir.

Fıkıh mezheplerinin en belirgin özellikleri şunlardır:

- Mezhepler din değil dinin yorumudur.
- İnsan ürünü olan ictehad farklılığından temayüz etmişlerdir.
- İslam'ın fikir özgürlüğünün ve düşünce zenginliğinin göstergeleridir. Farklı mezhepteki görüşler, İslam'ın yaşanmasında zaman, mekân ve şartlara göre kolaylık sağlamaktadırlar.
- Değişime açıktırlar. Fıkıh mezhepleri yeni gelişmeler karşısında farklı çözümler üreterek İslam'ın daha rahat yaşanmasını sağlarlar.
- Fıkhi mirasımızdaki ilkeler temel alınarak güncel meseleler çözülebilir.

2. Hâlen yaşamakta olan dört mezhep (Hanefilik, Malîkîlik, Şafîîlik ve Hanbelîlik)

HANEFÎ MEZHEBİ

- 1 Kurucusu **İmam-ı Âzam Ebu Hanife**'nin adı **Nu'man b. Sâbit**'tir. Aslen Afganistanlıdır. Numan Kûfe'de doğmuştur. Ebu Hanife küçük yaşta hafız oldu. 70 yaşında iken Bağdad'da vefat etmiştir.
- 2 En etkili üstadı Hammad b. Ebi Süleyman'dır
- 3 **el-Fıkhu'l-Ekber** en meşhur eseridir. Bu eserin ana konusu inanç esaslarıdır.
- 4 Ebu Hanife hüküm çıkarmada kitap, sünnet, sahabe icmaı sıralamasına uyardı. Bu delillerden sonra kıyas istihsan ve örf gibi delillerle ictehad ederdi
- 5 Hanefî mezhebi, fıkhi sorunlara çözüm üretmede en aktif mezhep olmuştur.
- 6 Hanefî mezhebinde kaynak eserler üç bölümde ele alınır: Zahiru'r-Rivaye, Nadiru'r-Rivaye ve Vakiât, Fetava veya Nevazil
- 7 "imameyn" (iki imam) olarak bilinen İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'dur.

MALİKÎ MEZHEBİ

- 1 Malîkî mezhebinin kurucu imamı İmam-ı Malîk'in tam adı Malîk b. Enes el-Esbahî'dir. Doğma büyüme Medinelidir.
- 2 İmam Malîk'in Muvatta' adlı kitabı ilk yazılan kaynak hadis kitaplarımızdandır.
- 3 Medine'de vefat etmiş olup mezarı Cennetu'l-Ba-ki'de dir.
- 4 İmam Malîk, mesalih-i mürseleyi de en çok kullanan müctehidler arasında sayılır.
- 5 İmam-ı Şafîî onun talebesidir.

1-Azimet nedir?

Arızı hallere bağlı olmaksızın başta konan asli hükümlere verilen addır.

2-Ruhsat nedir?

Yüce Allah'ın kulların mazeretlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak koyduğu geçici hükümlerdir.

3-Fıkhi hükümlerin delilleri kaçaya ayrılır? Yazınız.

İkiye ayrılır:

*Asli deliller *Fer'i deliller

4-Fıkhi hükümlerin asli delilleri nelerdir?

Kur'an ve Sünnettir.

5-Fıkhi hükümlerin fer'i delilleri nelerdir?

İcma, kıyas, sahabe kavli, istihsan, istishab, mesalih-i mürsele, sedd-i zerai, örf, şer'u men kablenu

6-Peygamberimizin sünneti kaçaya ayrılır? Yazınız.

Kavli sünnet: Sözleriyle ifade edilen sünnetler. Hadisler

Fiili sünnet: Yaptıklarıyla ifade edilen sünnet

Takrirî: Haliyle ifade edip onayladığı sünnet

7-Peygamberimizin fiilleri bağlayıcılık açısından kaçaya ayrılır? Açıklayınız.

Üçe ayrılır:

*İnsan olarak yaptığı davranışlar: Yemesi, içmesi, giyinmesi, konuşması ..vs.

*Şahsına özel davranışlar: Teheccüd namazı, dörtten fazla kadınla evlenmesi, sadaka kabul etmemesi...

*Peygamber olarak yaptığı davranışlar

8-Yaptığı işlev bakımından sünneti sınıflandırınız.(veya kaynak olması açısından sünnet kaçaya ayrılır? Açıklayınız.)

Yaptığı işlev bakımından sünnet dörde ayrılır:

***Tebyin** özelliği: Kur'anın manası kapalı hükümlerini açıklamasıdır.

***Teşri** özelliği: Müstakil olarak hüküm koymasındır.

***Tekid** özellięi: Kur'an'da yer alan bir hükmü pekiştirmesidir.

***Takyid-tahsis** özelliği: Kur'an'da yer alan genel bir hükmü sınırlandırmasıdır.

9-Sünnetin tebyin, teşri, tekid ve takyid özelliklerine birer örnek yazınız.

Tebyin: Namaz, zekat, hac, oruç gibi ibadetlerin nasıl yapılacağını açıklaması

Teşri: Fıtır sadakasının emredilmesi, kadınların adetliken namazdan muaf olması, yırtıcı ve zehirli hayvanların etinin haram kılınması...

Tekid: Ana babaya hürmeti emretmesi

Takyid: Cuma namazının sadece erkeklere farz olduğunu ifade etmesi

10-İcma nedir? Kaçaya ayrılır?

Peygamberimizin vefatından sonra herhangi bir dönemde yaşayan müçtehidlerin dini bir konunun hükmü hakkında görüş birliği içinde olmalarıdır.

Sarihi ve **sükuti** olmak üzere ikiye ayrılır.

11-Kıyas nedir? Bir örnekle açıklayınız.

Kur'an, sünnet veya icmada hükmü bulunmayan bir meseleye, aralarındaki illet birlięi nedeniyle bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermektir.

Mesela; biranın haram olduğu hükmü, şarabın hükmüne kıyas edilerek verilmiştir.

12-Kıyasın unsurları nelerdir? Yazınız.

Kıyasın dört unsuru vardır:

*Asıl *Fer' *İllet *Hüküm

13-Sahabe kavli nedir?

Rasulullahın ahabından nakledilen içtihadî görüş ve fıkhi fetvalardır.

14-İstihsan nedir? Bir örnekle açıklayınız.

Müçtehidin özel bir delile veya sebebe dayanarak genel kuraldan ayrılıp özel bir hükmü tercih etmesidir. Mesela; unutarak yiyip içmenin orucu bozmadığı hükmü istihsan deliline dayanarak verilmiştir.

15-Mesalih-i mürsele nedir? Bir örnekle açıklayınız.

İnsanlara bir yarar sağlayan veya onlardan bir zararı uzaklaştıran fakat geçerli olup olmadığına dair bir delil bulunmayan maslahata göre hüküm vermeye mesalih-i mürsele denir.

Mesela; Kur'an'ın kitap haline getirilmesi, çoğaltılması, koruyucu hekimlik tedbirlerinin uygulanması, devletin kamu yararına ilave vergiler koyması bu delile dayanarak verilmiş hükümlerdir.

16-Maslahat kaçaya ayrılır? Birer örnekle açıklayınız.

Maslahat üçe ayrılır:

*Muteber maslahat:Din, can, akıl, nesil ve malın korunmasını esas alan dinen geçerli maslahatlar.

*Mülga maslahat: Dinen geçersiz maslahat. Kumarhane işletmek, içki satmak gibi.

*Mürsel maslahat:Allah ve rasulünün geçerli veya geçersiz saydığına dair delil bulunmayan maslahat. Koruyucu hekimlik gibi. Devletin vergi koyması gibi.

17-Örf nedir?

Çoğunluğun veya bir toplumun benimseyip alışkanlık haline getirdiği iyi ve faydalı şeylerdir.

18-Sedd-i zerai nedir?Bir örnekle açıklayınız.

Kötülüğe giden yolların kapatılmasıdır.

Mesela; kenevir bitkisi uyuşturucunun ham maddesi olduğundan devlet kontrolü dışında ekiminin yasaklanması, bazı mevsimlerde balık avının yasaklanması... gibi

19-İstishab nedir?Bir örnekle açıklayınız.

Mevcut olan durumun değiştiğine dair delil bulunmadıkça halen varlığını koruduğuna hükmetmektir.

Mesela; kişinin suçu isbat edilinceye kadar suçsuz kabul edilmesi, kaybolan kişinin mirasının dağıtılmaması... gibi.

20-Şer'u men kablena nedir?

Peygamberimizden önceki peygamberlere gönderilen dini hükümlerdir.